

Podborský, Vladimír

[Vizdal, Jaroslav. Tiszapolgárske pohrebisko vo Veľkých Raškovciach]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1980, vol. 29, iss. E25, pp. 298-300

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/108896>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

sídlíšti lidu s VK. Je zřejmé, že příkop souvisí s osídlením lidu s VK starší až střední vývojové fáze (II/III stupeň systému M. Zápotocké); tam se řadí i poměrně malými rozměry (hl cca 150 cm, š ústí cca 200 cm), stojícími v protikladu s daleko objemnějšími příkopy lengyelskými. Na základě několika sond rekonstruuje autorka kruhový průběh příkopu (kruh obehnaný příkopem by měl průměr asi 80 m, plochu cca 5000 m² a obvod asi 251 m); doložen je zatím jediný vstup do areálu (z JZ). I v tomto případě by bylo třeba otevřít pokud možno co největší plochu, aby celý opevněný areál bylo lze hodnotit veelku a také v kontextu s ostatním osídlením lokality. V tomto směru je třeba E. Lenneisové, která se tohoto náročného úkolu podjala, popřát mnoho zdaru v záslužné práci. Počet zjištěných příkopů na neolitických sídlištech ve střední Evropě poslední dobou značně roste. Po výzkumu rotundovitěho areálu v Těšetických-Kyjovických je zřejmé, že ne vždy půjde o opevnění celého sídliště, nýbrž že daleko častější budou případy existence zvláštního kruhového areálu uvnitř osady. Význam takovýchto okrsků nebude ani tak v defenzi jako spíše v oblasti nadstavbové. V tomto smyslu také autorka vede své předběžné úvahy o objektu ve Frauenhofen a v tom ohledu je třeba s ní také souhlasit.

V závěrečné kapitole shrnuje E. Lenneisová výsledky svého studia středního neolitu v Dolním Rakousku. Vychází z významných nálezových kompletů, které podrobuje pramenné kritice, klasifikuje keramické třídy hlavních neolitických skupin („Notenkopf“, šarecký stupeň, železovský stupeň, pozdní LnK, VK) a podává přehled ornamentace pozdní LnK a VK; sleduje dále prostorový rozsah jednotlivých zájmových skupin a jejich vzájemné vztahy, snaží se postihnout vliv přírodního prostředí na neolitické osídlení, zamýšlí se nad problémy vodní sítě, klimatu, vztahů sídlišť k půdním poměrům atd. Pokus o historickou interpretaci pramenů středního neolitu vyznívá v následující závěr: Neolitické osídlení Dolního Rakouska se vyvíjí pod vlivem jednak západní oblasti LnK (vyplňovaná páska), jednak východní LnK (S-spirály); zatímco východní vlivy jsou omezenější (železovské a bukovohorské prvky jižně Vídně), kontakt se západní sférou je homogenní a vyústil posléze v (organický?) vznik šareckého stupně. Šarecká a vypíchaná keramika ukazují na úzkou spojitost s jižní Moravou. Autorka navrhuje proto označení „moravsko-dolnorakouská skupina šareckého stupně“. Obdobně by bylo možno formulovat existenci moravsko-dolnorakouské skupiny VK, podkladů pro vypracování takové skupiny, její geneze, vývoje a vztahů k lengyelské kultuře je však dosud — a nejen v Rakousku — málo.

Není pochyb o tom, že problémy dolnorakouského neolitu nelze vyřešit najednou. Zejména vyhodnocení nových terénních výzkumů povede ke komplexnímu posouzení situace v celém rozsahu neolitu, včetně osídlení s malovanou keramikou. E. Lenneisová však kritickým zpracováním středoneolitického materiálu položila k této práci jeden ze základních kamenů. Plně je nutno ocenit její výzkumnou a dokumentační akribii, její snahu po komplexním řešení problematiky, výbornou orientaci v literatuře problému a snahu po historické koncepci neolitu střední Evropy. Velmi sympatická je její snaha vázat výsledky svého studia s výsledky československé archeologie. Nelze si než přát, aby recenzovaná práce se stala odrazovým můstkem dalších děl o rakouském neolitu a aby také spolupráce s českými a slovenskými pracovníky se na tomto poli rozvíjela.

Vladimír Podborský

Jaroslav Vizdal, Tiszapolgárske pohrebisko vo Veľkých Raškovciach. Vydalo Východoslovenské vydavateľstvo, n. p., Košice pro Zemplínské múzeum v Michalovcih r. 1977. 150 stran (včetně ruského, německého a anglického résumé), 39 obr. v textu, 48 fototabulek.

Dalším dokladem rozsáhlé archeologické aktivity Zemplínského muzea je objev kostrového pohřebiště lidského tiszapolgárské kultury ve Velkých Raškovcích, okr. Trebišov. K objevu nekropole došlo, stejně jako k ostatním závažným odkryvům v této oblasti, při záslužné terénní prospekci, realizované ředitelstvem muzea v rámci systematického sledování velkých staveb socialismu. Publikované pohřebiště bylo takto identifikováno roku 1974 v souvislosti s výstavbou tranzitního plynovodu a ropovodu. Je třeba plně ocenit, že již třetí rok po objevu lokality se objevuje knižní zpracování výzkumu, svědčící také o publikační pohotovosti pracovníků Zemplínského muzea, jmenovitě jeho ředitele a autora knihy. Publikace navazuje svou formou, obsahem i úpravou na monografii „Zemplín v mladšej dobe kamennej“, Košice 1973 (srov.

SPFFBU E 24, 1970, 133–134), a slibuje být článkem delší řady vítaných publikací o pravěku Východoslovenské nížiny.

Na lokalitě byla odkryta plocha asi 1.240 m². Zjistilo se tu 44 kostrových hrobů a 1 pohřeb zvířete (drobného přežvýkavce). Poměrně velmi bohatá výbava některých hrobů (č. 1, 4, 17, 28, 37) a zvláště fakt, že nekropole je prokopána beze zbytku, dodává celému výzkumu na významu. Sama publikace pak má vedle podrobné verbální a obrazové dokumentace i tu přednost, že je pojata komplexně: připojeno je zhodnocení mědné industrie z pera M. Novotné a petrografická charakteristika kamenné ŠI A. Přichystal.

Po podrobném popisu nálezové situace a inventáře hrobů se autor zabývá v samostatných kapitolách pohřebním ritem, analýzou archeologického materiálu, výtvarným projevem a celkovým zhodnocením významu pohřebiště.

Plocha pohřebiště měla protáhlý tvar (JV–SZ) a rozpadala se do tří skupin hrobů; největší (prostřední) skupina měla ještě dvě podskupiny. Rozložení bohatých hrobů v rámci skupin mělo zřejmé (srov. plán na str. 9) centrální charakter. Dospělé osoby byly pohřbeny v mírně skřeně poloze, hlavou k JZ, na pravém (muži) nebo levém (ženy) boku. Uložení dětských skeletů se většinou již nedalo zjistit. V hrobech se pravidelně vyskytovaly kosti ovce nebo kozy, výjimečně i celé kostry zvířat (hroby č. 31 a 37) a vedle keramiky také kamenná ŠI a BI, hlízy a jádra rohovcové suroviny, měděné předměty a zlatý šperk. Kamenné artefakty, měděné nástroje a většina zlatých závěsků se našly pouze v mužských hrobech. V ukládání jednotlivých druhů milodarů existoval přísný řád. Z celkové situace lze vytušit primární postavení mužů, což autor interpretuje jako projev nastupujícího patriarchy.

Materiálová analýza zahrnuje keramiku (největší počet nádob v hrobě dosáhl čísla 14, nejmenší čísla 2 a 1), kovové, především měděné (6 sekeromlatů, 8 náramků, 2 zlomky asi dalších náramků, 2 dlátka a bronzový (!) nožík, tj. celkem 19 předmětů z 8 hrobů) a zlaté (9 závěsků nalezených v 5 hrobech, z toho 4 závěsky v hrobě č. 17) předměty a kamennou industrii, tj. ŠI, BI a velké rohovcové hlízy či jádra (celkem bylo zjištěno 11 hlíz a jader, 71 ks ŠI a 20 ks BI).

Měděné předměty zkoumal G. Kupčo a jeho spektrálních analýz využila k obecnému vyhodnocení M. Novotná. Rozlišila 3 skupiny měděné suroviny (třetí skupina se rozpadá ještě do dvou variant), z nichž prvé dvě odpovídají skupině E 00 schématu Junghanse–Sangmeistera–Schrödera (oxydační rudy, nejspíše malachit, všeobecně tzv. jihovýchodní měď), třetí odpovídá exploataci odpovídající již sulfidických rud a řešení otázky jejího původu (resp. otázky těžby sulfidických rud ve slovenské oblasti) není zatím možné. Speciální pozornost pak autorka věnuje bronzovému nožiku z hrobu č. 23, který je spolu s dlátkem ze sídlíště ve Vidra v Rumunsku nejstarším dokladem velmi raného legování mědi cínem v Karpatské kotlině.

Petrografická analýza kamenného inventáře (A. Přichystal) prokázala, že pro výrobu ŠI bylo s velkou převahou (90 %) použito šedočerného silicitu volyňsko-podolského původu (tzv. volyňské pazourek), ve zcela malém množství (8 %) obsidiánu a výjimečně i žlutavého opálu.

Keramika z pohřebiště vykazuje voelku charakteristické tvary tiszapolgárské kultury. Evidentní je její autochtonní základ. Autor klasifikuje celkem 9 keramických typů; škoda, že se nepodařilo (alespoň kresebně) rekonstruovat větší množství nádob, aby mohla být propracována i variabilita jednotlivých typů.

V kapitole o výtvarném projevu se J. Vizdal věnuje nejprve keramice a její malované, ryté, vypíchané a plastické výzdobě. Důležité je jeho zjištění, že malování na některých keramických tvarech (misky na nože, miskovité nádoby) navazuje na malbu typu Csöszhalom-Oborin a že malovaná keramika se vyskytla bez výjimky jen v bohatých hrobech. Rytou technikou jsou podle Vizdala realizovány pokusy o schematické ztvárnění lidské (zvl. mužské) postavy; některé pochybnosti možná vzbudí rohovcové hlízy antropo- a zoomorfního tvaru, které však již tím, že byly uloženy do hrobů a že jejich jisté části jsou záměrně zbroušeny, si zaslouží mimořádné pozornosti. Antropomorfní, převážně tentokrát gynecomorfní interpretace zlatých závěsků je naproti tomu, myslím, zcela evidentní a zdůvodnitelná.

Závěrem resumé autor význam nově objevené nekropole. Ze skupinového rozložení pohřbů usuzuje na pohřebiště poměrně malého rodu, rozpadnuvšího se již do 3–4 samostatných patriarchálních rodin. Zvláštní postavení zaujímá 3. skupina pohřbů s akcentovanou symbolikou snad totemového zvířete (rituální pohřeb ovce – kozy, uložení mladých jedinců drobného přežvýkavce v rukou mrtvých mužů v hrobech

č. 31 a 37). Sociální jednotka, pohřbená ve Velkých Raškovcích, se pravděpodobně zabývala zprostředkováváním mimokarpatské kamenné suroviny (rohovcové hlízy z Volyňsko-podolské plošiny), tj. jistou formou směny významné suroviny; pokud se tato činnost týká i kovové suroviny, nelze určit. Pohřebiště představuje ranou fázi tiszapolgárské kultury a mezi dosud známými nekropolemi (Tibava, Tiszapolgár-„Basatanya“) je nejstarší.

Vizdalovu novou knihu je třeba uvítat jako významný a konkrétní příspěvek k dějinám evropského eneolitu. Vedle vlastní pramenné hodnoty obsahuje práce také řadu závažných dedukcí archeologického, ekonomicko-sociálního a umělecko-historického charakteru. Archeologická analýza náleзовého materiálu si možná vyzádá v budoucnosti ještě hlubšího pohledu a umožní snad i v relacích s dalšími lokalitami zpřesnit chronologii pohřebiště i celé tiszapolgárské kultury; současně ještě k takové práci čas nedozrál. Je třeba také litovat, že fotografické přílohy nejsou v knize reprodukovány v té kvalitě, jakou by si dokumentovaný archeologický materiál zasloužil. Jistě se v tomto směru v budoucnu dočkáme i ze strany Východoslovenských tiskáren v Košicích zlepšení.

Vladimír Podborský

Anna Medunová-Benešová, Jevišovická kultura na jihozápadní Moravě. Výjinná sídliště Grešlové Mýto, Vysočany a Jevišovice, Studie Archeologického ústavu ČSAV v Brně V/3, Academia Praha 1977, 90 stran, 14 obrázků v textu, 16 fotografických tabulek + německé resumé.

Dlouho očekávaná studie dr. A. Medunové-Benešové, ČSc., se zabývá problematikou jevišovické kultury v prostoru jihozápadní Moravy, odkud známe nejvíce památek z tohoto období. Naprostá převaha archeologických nálezů jevišovické kultury v uvedené oblasti je dána archeologickým výzkumem, který zde byl zvláště intenzivní. Zásahu na něm měli především archeologové-amatéri J. Palliardí a F. Vildomec.

V úvodu studie se A. Medunová-Benešová zabývá nálezovými okolnostmi, tříděním, precizností popisu a uložením archeologického materiálu z Grešlového Mýta, ze Starého Zámku u Jevišovic a z Palliardího hradiška u Vysočan. Autorka se právem kriticky staví k archeologickému výzkumu na Palliardího hradišku u Vysočan, kde prováděl výzkum J. Sobotka. „Archeologický výzkum“ J. Sobotky byl schválen s podmínkou odborného dozoru pracovníků z Archeologického ústavu v Brně. Bohužel se tak nestalo a J. Sobotka, který obešel uvedené nařízení, kopal zde bez jakékoliv konzultace s příslušnými odborníky. Tak došlo víceméně ke zničení lokality jedinečného významu. Zmíněný archeologický výzkum u Vysočan lze hodnotit jako výzkum nedostatečný, srovnáme-li ho s archeologickým výzkumem J. Palliardího na Starém Zámku u Jevišovic, kde zmíněný badatel pracoval na počátku našeho století. Dnes lze plným právem říci, že J. Sobotka zdaleka nedosáhl kvalit J. Palliardího přesto, že oba archeology-amatéry dělila od sebe téměř čtyřicetiletá zkušenost s vedením archeologických výzkumů a četné nové poznatky jak v provádění terénních archeologických prací, tak i zkušenosti se základním vyhodnocováním a uchováváním archeologického materiálu. Sám jsem měl možnost vidět torzo archeologického materiálu z Palliardího hradiška u Vysočan, které bylo uloženo v nepředstavitelně špatných prostorách v městském muzeu v Moravských Budějovicích. Zpracování archeologického materiálu z muzea v Moravských Budějovicích si proto vyzádalo od autorky značné pile a času.

V první části práce — Jevišovice B a Vysočany se badatelka podrobně zabývá hodnocením archeologického materiálu; především se zaměřuje na stanovení jednotlivých keramických tvarů jevišovické kultury. Společně vyhodnocuje keramické třídy z obou lokalit a předpokládá, že osídlení zmíněných výšinných sídlišť probíhalo téměř současně. Stanovení jednotlivých keramických forem je velmi podrobné a náležitým detailním rozbohem výzdoby. V analytické části autorka vyhodnocuje jednotlivé tvary výzdoby a její umístění na keramice z Jevišovic a Vysočan. Výsledky srovnává mezi sebou a hledá k nim analogie ve střední Evropě a na Balkáně. V uvedených oblastech nachází nápadné shody ve výzdobě na četných keramických tvarech. Při rozboru archeologického materiálu se autorce podařilo zjistit na několika fragmentech typickou výzdobu, která se objevuje na keramice kulovitých amfor (ornament kroužkových vpichů). Hodnověrné je pojetí A. Medunové-Benešové o praktické funkci důlku u lublaňských misek, které podle autorky sloužily k obětním účelům. Vedle